

М.-р. П. Ісаїв.

За уздоровлення людства.

Кілька думок з приводу книжки:

о. Ісидор Дольницький, духовний отець, літургіст і піснотворець. Написав о. Др. Йосиф Боцян, еп. лупький. Друге видання. Зладив і доповнив о. Др. Йосиф Сліпий. Львів, 1933., 16^о 136 ст. Аскетична Бібл. Гр.-кат. Дух. Сем. у Львові під пров. о. рект. Др. Сліпого. Т. V.

По „Правилах“ і „Молитвеннику“ для питомців та по такій знаменитій книжці, як „Наслідування Христа“, являється як пятий том Аскетичної бібл. і отся книжечка під редакцією о. Рек. Др. Й. Сліпого.

Коли зважити, що Отець Ректор побіч обильної праці, що її виконує як провідник і господар Дух. Академії, дальше як професор догматики й історії середньовічної філософії та богословії, побіч визначної своєї наукової, громадянської і гуманітарної діяльності, в звязку з якою пересувається нераз через його габінет десятки людей денно, має ще час редагувати так старанно науковий журнал „Богословію“, Богословську та Аскетичну Бібліотеку, часопис „Ниву“, перечитувати сумнівні рукописи „Дзвонів“ та й деяких інш. кат. часописів, видавати звіти з діяльності Дух. Акад. і Богосл. Наук. Т-ва та опрацьовувати їх статuti, переводити іспити, реформи і т. д., то треба впрост дивуватися, як тій людині стає на все часу, як він дає всьому раду.

В опрацьованню о. Ректора, з його переднім словом, численними увагами і додатками являється теж як друге видання обговорювана праця Покійного Еп. Й. Боцяна, що пораз перший була вміщена сейчас по смерті о. І. Дольницького в „Богословії“ в 1924. р. На бажання деяких наших Преосвящених Владик, приятелів і другів о. Ісидора, а передовсім членів брацтва „Введення в храм Пресв. Богородиці“, яке він оснував, як також тому, що широким кругам річники „Богословії“ недоступні, або мало знані, випускає Дух. Сем. під десятиліття його смерті друге видання.

Що друге видання являється в Аскетичній Бібл., це цілком правильно. Отець Ісидор це справді український аскет, укр. праведник і взір побожності, що його вже за життя уважали святим, це світла постать в житті 150-літнього існування Дух. Семинарії, її духовник через пів віку, що збудував і поглибив духове життя укр. священства, а посередно і цілого укр. громадянства.

Аскетична Бібліотека — напис для українського інтелігента, — хоч ще й віруючого, але перепоеного всякими лібералізмами, матеріалізмами і т. п. „ізмами“, що від молодости втискаються уперто в його душу зі всіх сторін, — цілком не приманчивий, а навіть відтручуючий. Доказом цього браку рецензій на твори Аскет. Бібл., брак захоплення ними, доказом цього факт, що на 7 міль. віруючих гр.-католиків твори Аск. Бібл. появляються тільки в 2000 примірниках і повільно розходяться; ба, що більше поза немогими загал інтелігенції майже не відає про існування таких творів. А навіть катол. наші часописи не дуже „форсують“ аскет.

писання, щоб — як кажуть — не відтручувати більше ліберально-настроєної частини своїх читачів.

А предсінь якжеж скріпляють духа, поглиблюють світогляд і порядкують думки аскетичні твори. З якою насолодою і упокоєнням читається н. пр. „Наслідування Христа“ Томи Кемпійського (Аскет. Бібл. т. III—IV, 1930), з яким задоволенням і упорядкуванням хаосу, що його спричинюють в нашій голові всі новітні філософічні напрями, кінчиться читати останню сторінку тієї книжки.

Каже один новітній філософ: „Чим більше роздумую над проблемами світу і життя, то здається мені, що потапаю в якійсь бездонній ямі, кидаюся в ній на всі боки і не можу дістати ані дна, ані стіни, ані виплисти на верх, щоб вдихнути свіжого воздуха“. — До такого шамотання справді подібні всі філософування новітніх учених, що відкидають Бога як Найвищого Творця всесвіту, що відкидають обявлення. Цього філос. хаосу були свідомі многі філософи. Про батька майже всіх модерних напрямів, а рівночасно батька теперішньої руїни, що був учителем Маркса і Леніна, а рівночасно всіх творців звірачого еґотистичного націоналізму — Гегля пише зовсім слушно Шопенгавер в своїм творі „Парерга і параліпомена“, що Гегель завдячує свої успіхи нарочно незрозумілому і темному писанню, при яким читач тратить голову, пам'ять і зрозуміння, та думає, що то він, читач, винен, що не розуміє „великого філософа“. Тимчасом „великий філософ“ нарочно не говорить буквально нічого зрозуміло, бо він не має що сказати, бо не думає ясно. Без штуки темного писання ні Фіхте ні Шелінґ не були б осягнули своєї псевдослави. Та ніхто не робив тієї штуки так безлично як Гегель. Бо якби Гегель був відразу ясними словами виловив абсурди своєї дурноватой філософії, то певно кожний був би йому в очі сміявся та лиш раменами здвигав.

А Герbart про Гегля пише: „Гегель говорить про соромний упадок філософії. Але він повинен про це мовчати, бо той упадок стався якраз у часі, коли ніхто не кричав голосніше і зідливіше, як саме та школа, до котрої треба зачислити Гегля. Ніхто не винен тому упадкові, тільки вона сама.

На думку знаного правника Іерінґа, філософи довели до того, що широкий загал філософію й нонсенс уважає вже за одно й те саме, а Павльзен каже, що нема вже ніякого філософічного світогляду, нема між філософами згоди ні щодо цілей, ні щодо метод, що вони — згідно зі словами Плятона — самі зі себе вискакують, а кожному з них приходиться до голови, Бог знає відки, якась „інспірація“ — і кожний з них думає, що другий нічого сінько не знає. То тут, то там, появляється „клич“: Вже є той чудесний доктор! І тисячі біжать за ним, щоб подивитися на нього. Але по короткім часі та купа розбігається і ніхто про це навіть не знає“¹⁾.

¹⁾ За „Поступом“, ч. 7—8, 1927, стор. 212 і сл.

Наведені слова характеризують той великий філософічний хаос, а рівночасно хаос думок інтелігенції, що всіми тими „філософіями“ без Бога перенимається й їх визнає. Упорядкувати той хаос можуть тільки аскетичні твори, що поглиблюють релігійний світогляд, бо вони являються немов тією магнетною стрілкою, що клониться до Бога, вони немов та провідна зоря, що все виводить нас на чисте небо думок. Аскетичні твори серед того філософічного багна, в яким топляться різні світогляди й теорії, немов гарні соняшні острови з буйною рістнею та свіжим воздухом, це немов затишна пристань, до якої причалює сьогодні змучений, пересичений і зневірений філософічним хаосом інтелігент.

На нещастя ті хаотичні, збанкротовані нині вже цілком філософії, оперті на засадах звиринного світу і звірачий етиці, почали вводити в життя з одної сторони більшовики, а з другої сторони націоналісти і через це заразили людство великою недугою. Недуга розвивається, людство палить гарячка і стрясає ним пропасниця, воно розкладається, в кожній ділянці криза, криза і ще раз криза... Вже потріскали стовпи європейської матеріалістичної культури, її основи перехилились — і ось... ось розсипиться все в руїну...

На цю недугу людства найкращий лік аскетичні твори. Серед всіх тих штучних сировиць, застриками яких хочуть нині уздоровити людство — поглиблення релігійного життя аскетичною літературою — це одиниця правдивий, нештучний і природний, Богом зісланий лік — це дійсна духова пожива, повна так потрібних вітамінів, що може відродити й уздоровити духовий, а за тим і фізичний організм людства. Сучасне банкруцтво всіх безбожних матеріалістичних теорій і всіх побудованих на них ділянок людської цивілізації — це ще один доказ, що де гріх — там смерть, де нема Бога — там нема життя. Сьогодні людство за святим Августином може сміло кликати: „Неспокійне моє серце, доки не спічне в Тобі, Боже!“ Сьогодні щораз більші круги людей приходять до переконання, що уздоровлення сучасних відносин може наступити тільки тоді, коли на всіх ділянках людської культури витисне своє знамя — хрест.

Таким саме релігійним духом аскези був перенятий кожний крок праведного отця Ісидора, що свій довгий, майже столітний вік (1830—1924) завдячує мабуть якраз своїй побожності і праведному житті, завдяки чому сили небесні мали його в своїй опіці. Два рази — як довідуємося з книжки — Пречиста Діва зробила чудо в його житті. Раз на початку, другий раз на склоні життя. Раз ще хлопця уратувала його від смерті, другий раз завдяки молитві до Неї відзискав зір і до самої смерті не потребував окуляра. Та сама ласка Пречистої берегла його при знущаннях в Талергофі, побут в яким описав в „Спом.“ в кал. „Місіонаря“ за 1924 р. Його „Аскетика“ (1897), „Правила для Семін. більшої і меншої“ (додаток до чинностей синоду 1891) „Братство Введенія Пресв. Богор.“ (залож. 1885., а книжка вид. 1895, що була кодексом духовного виховання в Семін.), „Життєпис Й. Велям. Рутського“

(в рукописі) та „Столип памяти подвижников українських за соединеніє церков (історія митр. Іп. Потія, св. свящмч. Йосафата, митр. Рутського й ін. теж в рукоп.), „Начерк духовних наук для питомців і СС. Василянков (рукоп.) — це все твори з глибоко-релігійними засадами, яким присвічують слова св. Єроніма: „Vive togiturus et stude victurus“ — це засади, на яких виховувалися ряди наших ревних священиків і закінниць. Особливо цікавими і здоровими являються погляди о. Ісидора як духовника Семінарії через пів віку на целебат і подружжя священиків, висловлені в „Братстві Введенія“ (ст. 259 і сл.). Аж дивно стає, що в часі недавньої полеміки про целебат не видано окремою брошурою того місяця, або не наведено в цілості в тих, що появилися.

О. Ісидор був не лиш духовником, але теж найвизначнішим нашим літургістом. Вимагаємо сьогодні від кожного інтелігента, що би знав походження і призначення всіх речей і інституцій, що нас оточують, що з ними часто стрічаємося. З нашим обрядом, з церемоніями наших богослужень стрічаємося майже щодня, а щонайменше раз на тиждень. Ті церемонії витають наш прихід на світ при христінах, благословлять нас на овіяний любовю шлях подружжя, і працюють нас та супроводжають на дорогу вічного життя. А мимо цього не знаємо генези тих церемоній, не знаємо, хто був їх творцем і кодефікатором у нас. Не знаємо і того знання чомусь від інтелігента не вимагаємо. Нема про те здадки ні в історії нашої Церкви, ба й в підручниках літургії для середн. шкіл про те ані слова бодай у замітці. Чомусь виключено це з вимог середнього образування. — З обговорюваної книжки довідуємося саме, що таким кодефікатором був о. Ісидор Дольницький. Перед ним у церемоніях і правилах відправи панував у нас замітний хаос, подібний, як тепер у нашій правописі. Багато священиків в церемоніях поступали довільно. „Що попик, то типик“¹⁾ — пішло навіть в пословицю. О. Дольницький вже як сотрудник церкви св. Юра (від 1856 р.) студіює церковний спів і книги церковного обряду, через що вкортці стає знатоком тих речей і як такого покликано його на вчителя церковних обрядів і співу до колегії св. Атаназія в Римі, де він в римських бібліотеках мав спромогу докладно перестудіювати всі книги церк. обряду і співу, грецькі і словянські. Спільно з еспанцем, дослідником церк. співу у лат. Церкві, Іваном де Кастро кладе наш церк. спів на науковій основі в книзі написаній Кастром „Methodus cantus eccles. graeco-slavicae“, виданий в Римі аж 1881., а дальше як не тільки духовник, але і вчитель церк. обряду і співу в Дух. Сем. (від 1867. р.) докінчує праці в тій ділянці. Його книжки „О священних обрядах руско-кат. Церкви“ (6 літогр. видань), „Гласопіснець ілі напівник церковний“ (1894), „Гласопіснець малій“ (1905), „Типик“ (1899), книга, яку вже від давно звуть „око церковне і вожд усім книгам“, дальше ним випрацьовані рішення синоду з 1891 р. в справах наших обрядів, відправ і співу, „Під-

¹⁾ Типик — це книжка з правилами й уставом церковних відправ, II. I.

ручник церемоній для питомців (1907) і в рукописі „Устави всіх літургій обряду нашого“ та „Церемонії священника на богосл. без дякона“, що вже одобрені Митр. Орд. і мають бути видані — це все книжки, які закінчили хаос в відправі, і надали їй форму, яку вона має сьогодні. Отець Пралат Дольницький своєю довголітньою працею поставив нашу церковну відправу на такій сильній підставі і в такій клясичній формі — як пишуть дослідники його праці — що тепер по правді наш церк. обряд можна вважати рівночасно і вповні грецьким, і вповні католицьким, і вповні нашим питомим українським.

Церковні відправи і церемонії для більшості інтелігентів річ доволі далека і чужа. Многі рідко на них бувають, а хоч часом і присутні, то думкою далекі від змісту і символів відправи. А предсінь як же глибока символіка в церк. відправах. Яка в них глибина і ширина думки! Як гарно, а при тим просто як в притчах висловлені в них найвищі життєві і філософічні правди, найбільша мудрість життя. Всесь життєвий досвід від перших творців відправ аж до о. Дольницького у нас, думки, що формувались довгими віками, зложені мов найдорожчі скарби у них. Якщо б всі багаті і бідні, найвищі державні мужі і найнижчі піддані брали все участь у відправах і за кожним разом пригадували собі й усвідомляли той вицвіт мудрости життя — світ був би далеко кращим, як є. Якщо б всі вірні так обговорювали, знали і розуміли церковні відправи й євангелію, як комуністи „капітал“ Маркса, мабуть теперішній надмір продукції ніколи не спричинив би найбільшої в історії кризи, не палили б і не затоплювали б величезних магазинів кави й інших засобів до життя тоді, коли побіч зголоду мруть мільйони. Поширення й поглиблення літургійного життя серед державних і економічних потентатів — це цілком певне успішніший і далеко триваліший засіб поправи сучасних відносин, чим долярові штуки Русвельта, чищення раси Гітлера, чи пакт чотирьох, подібно як сільський катехізм далеко ліпше береже чужого майна й життя, чим постерунок поліції. Справедливо сказав начальний вожд, маршалок Фош до зібраних заступників побідних держав в Версалю, коли вони не могли погодитися: „Панове, не погодитися, доки на столі ваших нарад не стане... хрест!“

Врешті о. Дольницький був замітним укр. церковним поетом-піснетворцем. „Служба Непорочн. Зачаттю Пр. Бог.“ (1897 і 2. вид. 1901), „Акафист к Сладч. Сердцу Ісусовому“ (1898) і лат. перекл. того ж року в Інсбруці), „Служба Св. Сер. Ісус.“ (1909), „Акафист Св. Йосифу Обручн.“ (1907) і „Служба тому ж Св.“ (1910), „Акаф. Йоакиму й Анні“ (1910), „Ак. Йоану Богосл.“ (1910), а крім того цілий ряд акафистів і служб, що лишилися в рукописі — це все твори, повні гарної релігійної поезії, повні почувань любови, подиву і вдяки для Творця, Преч. Діви і Святих, це твори, що місяцями нагадують релігійну лірику Тагоре.

Із усіх людських почувань релігійними й найчистішими є релігійні почування. Тому релігійна поезія є найвищою із усіх її

родів. Релігійна поезія є цвітом живого життя Церкви — його висловом, оживленням і овочем. Розбудження церковно-релігійного життя будить поетів до співу; завмирає релігійне життя, мовкнуть і поети. Видно це з історії релігійної поезії загалом, а нашої укр. зокрема.

Нарікають у нас, і взагалі в цілім світі, на упадок літератури. Нарікають аж до обридження і шукають причин та способів направи. „Як галузка відтята від дерева всихає, так не буде мати життя все відірване від Христа“. — Ось правда Св. Письма, ось причина літературної кризи, подібно як і всіх інших криз. Більшовицька й американська література найкращі докази цього. Не допоможуть тут нічого хоч би які літературні нагороди. Бо таланти є, але творів нема. „Ідіть до церкви, приймайте св. Тайни, жийте після Декальогу, не напинайте еґоїзмом по вовчому душі, а любіть ближнього як себе самого“. — Ось найкращий спосіб піднесення літератури з упадку.

Бо хоч і давніше були нерелігійні розумом замітні поети, то все ж в їх душі не розсівся ще був еґоїзм, насильство й аморальність; в їх душі жевріли ще засади й почування релігією вихованні. Бо хоч і були поети епох упадку, то все ж цього упадку вони були свідомі, то все ж було змагання до ліпшого. Сьогодні навпаки. В упадку додачується найкращий засіб ущасливлення людства. Поезія це душа. Нині заперечують душу, а хочуть творити поезію. Поезія це краса. Нині ширять погань, а хочуть творити красу.

Питають молоді поети, де брати взірці релігійної лірики, на кім взоруватись. — Слухайте уважно й набожно акафістів й інших церковних відправ, читайте поетичні твори „дзядзя“ Дольницького! — Ось відповідь, там джерело — а форму надавайте таку, яка вам відповідає!

Знаю, що лібералізмом і матеріалізмом перепоені інтелігенти назвуть такі погляди „зацофаним обскурантизмом“. Знаю, що в відношенню до багатьох це ще „мови до глухих“. Але порівняймо обі науки. Вся основа філософії батька всіх модерних напрямів Гегля полягає на отсім нонсенсі: „Загальні поняття виробляють люди з досвідного спостереження... Чим якесь поняття загальніше, тим воно порожніше. Але таке поняття реальне, бо емпіричне (оперте на „досвіді“). Ото ж передовсім такий емпірично реальний світ має існування („Dasein“). Це основа теоритичних виводів. А в практиці всі матеріалістичні напрями кажуть поступати після засад етики звіринного світу, бо людина це звичайне звіря. В практиці еґоїзм і аморальність, насильство, заспокоєння туги за щастям ножа і крові і т. п. А поставмо побіч науку Христа. Що за велич, що за гідність. Так і відчувається надприродне походження. Мимоволі добуваються з душі слова псалму Давидового, що їх так часто любив повтаряти о. Ісидор: „Готове серце моє, Боже, готове... Визнавати буду Тебе між людьми, Господи, співати буду Тобі між народами“.

Так справді задофаний обскурант кожний, хто ще нині по таким банкрутстві матеріалізму в теорії і в практиці є його визнавець, чие серце ще нині не готове широко визнавати знамени Христа. Петроград, хто ще нині вірить в божків. Не даром же в останніх днях союз вільнодумців Німеччини переіменовано на... похоронну касу! Не даром бувший канцлер Брінінг і б. пруський прем'єр Болц хочуть вступити до монастиря (*Vosische Zeitung* з 14. VIII. с. р.).

Без сумніву стоїмо на переломі двох епох, на порозі нової культури. В цьому всі згодні. Сучасність дуже подібна до часів Августа. Тоді Провидіння приготувало світ на прихід Христа технічно і психічно. Всі тоді знані краї злучені в одній державі. Нігде границь. Муровані гостинці. Комунікація для поширення нової науки краща й не могла бути. Всі чулися горожанами одної, тоді всесвітньої держави. А сьогодні? Кожна людина це горожанин цілого світу. Ті щоденні часописні вістки зі всіх країв, ті радія найкращий доказ: живемо світовим життям. За часів Августа мішанина всіх релігій старини. Захиталась вже віра в їх божків і зродилась глибока туга за правдивим Богом. І нині хаос і сумерк божків і нині туга... Тоді мученики за віру... і тепер. Тоді „...morituri te salutant“ і тепер (С. Р. С. Р.). В середньовіччю військова й адміністраційна влада в одних руках. І нині заповідає Гітлер і Славек те саме. Бо в раннім середньовіччю серед народів не вихованих ще християнством захланність й егоїзм грожали все своїм напором. І нині розбурхані ті самі людські прикмети — пристрасті грожуть тим самим. Так, стоїмо на порозі нового середньовіччя. Але в перших середніх віках на пів дикі народи приймали християнство тільки формально. Вони не були ще дорослі до глибини його змісту. Психічний розвій сучасного людства це вже навозом справлена почва. В першій середньовіччю християнство справді ширилось, значить росло в ширину, в середньовіччю, що гряде, воно ростиме в глибину, в глибину душі, так як вросло воно в душу о. Ісидора Дольницького.

Вже два роки перед смертю замовив собі о. Ісидор домовину. Тішився нею: „Маю, маю свою хату!“ — говорив. Так, тільки тоді, коли ціле людство глибоко усвідомить собі і пам'ятиме, що там його хата, хата вічна, а тут тільки етап, що всі багатства, скарби і влада згромаджені там, а не тут, мають дійсню й тривалу вартість, щоїно тоді наступить правдива і тривала розв'язка соціальних і політичних квестій, щоїно тоді наступить уздоровлення людства.

Раціоналісти наче заражені невилікувальною недугою: чим більше старіються, тим більше їх недуга змагається; чим більше ліків заживають, тим більше себе затроюють. Давніші їх вигадки були мудріші від найновіших.

о. Др. Г. Костельник.